

ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ СЛОВЕСНИКІВ ШКІЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ

Гричаник Н. І.

ВСТУП

Підготовка майбутніх вчителів зарубіжної літератури до шкільного аналізу творів світового письменства є комплексною проблемою, від успішного розв'язання якої залежить вирішення низки важливих питань соціального, культурологічного та педагогічного змісту. Практика засвідчує, що значна частина майбутніх вчителів літератури не володіє на належному рівні методикою аналізу художнього твору. Це у майбутньому позначається на їхній педагогічній діяльності: на уроках зарубіжної літератури шкільний аналіз вони здебільшого підмінюють переказом твору загалом або окремих його частин, інколи опрацюванням відомих критичних матеріалів, вибіркоким читанням певних епізодів. Причиною цього насамперед є неналежна фахова підготовка майбутнього вчителя, невміння продуктивно використовувати літературознавчі знання у практичній діяльності під час проведення шкільного аналізу художнього твору.

Ще одним суттєвим недоліком шкільного вивчення творів зарубіжної літератури є те, що вчителі-словесники приділяють не досить уваги художній специфіці програмового твору, залишаючи поза увагою його родово-жанрові особливості, порушуючи нерозривну єдність змісту і форми як засадничих літературознавчих категорій, що акумулюють уявлення про внутрішню суть і зовнішню форму твору, дають змогу всебічно пізнати художнє явище. Це стосується й одного із родів літератури – епосу, адже вивчення епічних творів як явища словесного мистецтва відіграє винятково важливу роль у літературній освіті учнів.

Готовність учнів до аналізу епічних творів безпосередньо залежить від особистісного підходу до виучуваного матеріалу, від сприйняття епічного твору залежно від життєвого досвіду вихованця, його загального розвитку, інтелектуального рівня, читацьких інтересів, вміння самостійно мислити й формулювати правильні висновки та узагальнення. Тому зростають вимоги до вчителя-словесника: до його здатності враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів, вміння продуктивно реалізовувати всі етапи вивчення епічного твору, ефективно використовувати традиційні й інноваційні шляхи його аналізу, методи, прийоми, форми і види навчальної діяльності, розкривати учням духовні пошуки письменника, відображені в образах

і ситуаціях епічного твору, спонукати їх до самостійного осмислення зображених автором проблем людського життя, проникати в глибинну сутність твору. Означене вище дає підстави стверджувати, що правильно організований і проведений шкільний аналіз епічних творів буде максимально сприяти активній пізнавальній роботі учнів на уроці, глибокому засвоєнню тексту, оволодінню різними способами читання, що істотно впливатиме на якість їхньої літературної освіти, розвитку інтелектуальної сфери і піднесення культури читання.

Тому можна зробити висновок, що виняткової ваги набуває проблема навчання студентів-філологів шкільного аналізу епічних творів під час аудиторного навчання (на лекціях і лабораторно-практичних заняттях) та в позааудиторний час (виконання ними завдань самостійної роботи). Детально зупинимося на характеристиці лабораторних занять із методики викладання зарубіжної літератури, під час проведення яких було застосовано методи, прийоми, види і форми роботи, що сприяли формуванню в майбутніх словесників відповідних методичних умінь.

1. Роль і місце лабораторних занять з методики навчання студентів-філологів шкільного аналізу епічних творів

Лабораторне заняття з методики викладання зарубіжної літератури тлумачимо як одну із форм навчальної діяльності студентів-філологів наочно-практичного спрямування, під час реалізації якої здійснюється дотримання принципу тісного зв'язку теорії з практикою та відбувається професійна імітація студентами максимально наближених до шкільної практики навчальних ситуацій.

Лабораторні заняття характеризуються такими ознаками:

1. Наукове, практично-творче, дослідницьке спрямування завдань.
2. Активізація пізнавальної діяльності студентів, прагнення до самостійного результативного професійного пошуку та вирішення педагогічних задач.
3. Реалізація поетапного навчання: від репродуктивного до самостійного рівня оволодіння практичними навичками в межах вимог навчальної програми.
4. Сприяння розвитку самостійності, вмінь раціонального використання теоретичних знань.

Головна мета лабораторних занять – усвідомлення студентами-філологами науково-теоретичних положень методики викладання зарубіжної літератури, перетворення їх на продуктивний засіб реалізації методично-практичних завдань, педагогічних задач, ситуацій, максимально наближених до шкільної практики.

Основні завдання лабораторних занять:

1. Узагальнення, систематизація, поглиблення, закріплення, апробація отриманих знань про особливості шкільного вивчення

епічних творів на уроках зарубіжної літератури, поетапність розгляду епічних творів, специфіка їх шкільного аналізу в старших класах.

2. Формування та вдосконалення практичних вмінь і навичок проєктування навчальної взаємодії викладача зі студентами, студентів з учнями з метою максимального наближення навчальних ситуацій до шкільних реалій.

3. Вироблення професійно значущих якостей майбутнього педагога: самостійність, ініціативність, творчий підхід, критичність, правильне бачення педагогічної ситуації та її проєктування, знаходження оптимальних варіантів розв'язання методичної проблеми.

Лабораторні заняття було проведено як у навчальних аудиторіях із залученням необхідних засобів навчання, які імітували умови шкільного навчального процесу та інформаційно-комунікаційних технологій, так і в умовах реального професійного середовища у закладі загальної середньої освіти.

Кожне заняття мало відповідну форму проведення (спостереження, моделювання та апробація власних методичних розробок, вивчення передового педагогічного досвіду вчителів), яка впливала на методичну специфіку її реалізації, діяльність викладача та студентів на занятті.

Експериментальні лабораторні заняття було проведено у три етапи (підготовчий, основний, етап аналізу), кожен із яких мав свою мету і передбачав реалізацію окреслених завдань.

Мета підготовчого етапу – продумати і правильно організувати проведення лабораторного заняття з метою практичного оволодіння студентами науково-теоретичними положеннями методики викладання зарубіжної літератури.

Для реалізації поставленої мети було виконано низку *основних завдань*:

1) визначення теми лабораторного заняття, обґрунтування його мети і розроблення детального методичного інструктажу;

2) підготовка наочного забезпечення заняття (відеозаписи фрагментів або повних уроків зарубіжної літератури в старших класах, домовленість з учителями зарубіжної літератури про спостереження їхніх уроків вивчення епічних творів у старших класах);

3) вибір та організація місця проведення, підготовка відповідного обладнання в ньому та навчально-методичного забезпечення;

4) проведення викладачем навчальних консультацій щодо особливостей перебігу та специфіки проведення лабораторного заняття.

Мета основного етапу – занурення студентів у педагогічну атмосферу з метою формування в них професійно необхідних вмінь і навичок роботи з текстом епічного твору. Цей етап передбачав розв'язання таких *завдань*:

1) перегляд відеозаписів або безпосереднє спостереження уроків вивчення епічних творів, проведених досвідченими вчителями-словесниками у старших класах закладів загальної середньої освіти;

2) колективне критичне обговорення і детальний аналіз переглянутого матеріалу, узагальнення результатів, обґрунтування висновків;

3) розроблення окремих елементів, фрагментів, плану-конспекту уроку та його практична реалізація на уроці зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти або умовах, максимально наближених до них;

4) виконання поставлених методичних завдань, з'ясування навчальних ситуацій.

Мета завершального етапу – проаналізувати проведене лабораторне заняття, визначити його переваги і недоліки з метою подальшого методичного коригування. Він був реалізований у формі колективного аналізу або аналізу, здійсненого студентами індивідуально.

Основні завдання цього етапу:

1) аналіз теми, мети, доцільності запропонованої форми проведення та ефективності інструктажу;

2) оцінювання навчально-методичного забезпечення;

3) аналіз діяльності вчителя-предметника і студентів;

4) з'ясування ефективності та результативності лабораторного заняття.

2. Практичне впровадження лабораторних занять в освітній процес студентів-філологів

Проілюструємо зміст описаних вище етапів проведення лабораторного заняття на прикладі заняття з теми «Спостереження уроків зарубіжної літератури з вивчення епічних творів та їх методичний аналіз».

Розкриємо більш детально окремі компоненти проведеного лабораторного заняття. На підготовчому етапі було визначено тему, мету лабораторної роботи, окреслено перебіг її реалізації, проведено консультації студентам щодо специфіки їхньої діяльності в умовах закладу загальної середньої освіти. Місцем проведення було обрано 10-А клас Глухівської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 1 м. Глухова Глухівської міської ради Сумської області. Студенти спостерігали та аналізували урок зарубіжної літератури на тему «Стендаль: «Червоне і чорне». Жіночі образи роману», проведений вчителем-словесником Л.Ф. Антоною.

Мета лабораторної роботи:

– переглянути і проаналізувати урок зарубіжної літератури, проведений вчителем-словесником, проілюструвати на практиці

теоретичні положення лекційного заняття про основні етапи вивчення і шляхи аналізу епічного твору в закладах загальної середньої освіти, засвідчити практичну реалізацію тісного зв'язку підготовки до сприйняття, читання, підготовки до аналізу, аналізу епічного твору та його підсумків, учити визначати специфіку аналізу різножанрових епічних творів;

– розвивати спостережливість, критичність, самостійність у прийнятті рішень, вміння точно, лаконічно висловлювати думки, аргументувати їх, робити висновки, вміння дискутувати;

– формувати інтерес до обраного фаху, бажання займатися педагогічною діяльністю.

Вид заняття: лабораторне заняття-спостереження.

Зміст лабораторної роботи

1. Теоретичний блок

Усне опитування з теоретичних питань:

- Основні етапи вивчення епічного твору.
- Підготовка до сприйняття художнього твору, його особливості.
- Читання художнього тексту.
- Підготовка до аналізу епічного твору.
- Аналіз як необхідний етап вивчення літературного твору.
- Підбиття підсумків.

2. Практичний блок

1. Перегляд уроку зарубіжної літератури в 10 класі закладу загальної середньої освіти.

2. Аналіз переглянутого матеріалу відповідно до вимог поетапного шкільного аналізу епічного твору.

3. Виокремлення методичних досягнень і недоліків проаналізованого уроку, формулювання висновків.

Список рекомендованої літератури

Основна література:

1. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. Київ, 2003.

2. Маранцман В.Г. Анализ литературного произведения в соотношении с читательским восприятием школьников. Москва, 2002.

3. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 432 с.

4. Ситченко А.Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія. К. : Ленвіт, 2004. С. 211–272.

6. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі : навч. посібник. К. : Кондор, 2007. 316 с.

Додаткова література:

1. Бабенко К.П. Зв'язок видів і шляхів художнього аналізу в шкільній практиці (як обрати найоптимальніший із них). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. № 6. С. 14–16.

3. Мірошніченко Л.Ф., Мірошнікова Н.О. Шляхи аналізу художнього тексту: класифікація, стисла характеристика (У шкільній практиці. У сучасному літературознавстві). *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 5. С. 10–15.

4. Мірошніченко Л.Ф. Шляхи аналізу художнього тексту у шкільній практиці. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 5. С. 15–18.

5. Ніколенко О.М. Проблеми аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2003. № 3. С. 31–34.

До початку перегляду уроку студенти відвідали шкільний кабінет зарубіжної літератури, де споглядали та вивчали процес безпосередньої підготовки вчителя до проведення уроку: оформлення дошки, розміщення наочного матеріалу, перевірка наявності в учнів текстів художнього твору, перегляд вчителем власної розробки плану-конспекту уроку.

Оскільки предметом методичного спостереження та аналізу на уроці став епічний твір – соціально-психологічний роман, то до проведення лабораторної роботи студенти отримали випереджальне завдання повторити теоретичний матеріал лекцій «Жанри епічних творів», «Шляхи аналізу художнього твору» і «Етапи аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури», які передували лабораторній роботі, й опрацювати питання теоретичного блоку плану заняття.

З метою усвідомлення важливості знань про етапи та шляхи вивчення епічного твору студентам було запропоновано стати активними учасниками кількахвилинної *навчальної дискусії*, проведеної до початку уроку. Вона передбачала відповіді на поставлені викладачем запитання:

1. *Поміркуйте, яким чином етапи вивчення епічного твору залежать від його жанру та вікових особливостей учнів?*

2. *Чому читання є невід'ємним складником успішної роботи з текстом художнього твору?*

3. *Чи можна шкільний аналіз підмінити поверховим оглядом змісту художнього твору?*

4. *Які шляхи аналізу художнього твору є доцільними під час розгляду епічних жанрів?*

Усі студенти активно долучилися до обговорення, аргументували висловлені думки, доводили точки зору з предмету дискусії. Зокрема,

студентка Ю., узагальнивши відповіді однокласників, так оформила свої думки: *«Мені здається, що всі етапи вивчення епічного твору є надзвичайно важливими. Так, емоційно налаштувавшись на роботу, учні виявляють бажання прочитати твір і розібратися в ньому. Чим краще буде організований і проведений аналіз, тим глибше учні зрозуміють зміст прочитаного, захочуть розібратися в складних питаннях, потаємному, дійти істини, зрозуміти та розкрити авторський задум».*

Мета спостереження за уроком, проведеним вчителем-словесником, перегляд практичного втілення поетапності вивчення епічного твору в старшій школі, усвідомлення методики застосування конкретних шляхів (шляху) його аналізу, вивчення досвіду роботи словесника, усвідомлення студентами важливості правильно організованого шкільного аналізу.

Спостереження за ходом проведення уроку було цілеспрямованим, оскільки викладач-методист запропонував студентам заздалегідь розроблений порадник, спираючись на який вони законспектували основні моменти уроку з метою його подальшого ґрунтовного методичного аналізу.

Після перегляду уроку під керівництвом викладача у форматі *групової роботи* відбувся його аналіз. Студенти, спираючись на власні знання, оперуючи порадником і використовуючи зроблені нотатки, обговорили переглянутий урок, виконали кілька практичних завдань, зазначили про позитивні напрацювання вчителя, висловили зауваження, дійшли висновку про потребу розроблення методичних рекомендацій щодо специфіки проведення уроків з вивчення епічних творів.

Майбутні словесники зазначили, що протягом уроку вчитель, проводячи шкільний аналіз роману, застосувала такі методичні прийоми і види навчальної роботи: аналітичну бесіду, роботу в групах, складання порівняльної таблиці, роботу з репродукціями картин, бесіду за змістом твору, перегляд відеофрагменту кінофільму. Вони прокоментували те, що вчитель у процесі аналізу лише спорадично враховувала специфіку епосу як роду літератури та його жанрових різновидів. Тому поза її увагою залишилася й специфіка вивчення епічних творів різних форм: великих, середніх, малих.

Завдання 1. Проаналізувати методику роботи над текстом великого епічного твору з урахуванням його жанрових особливостей і знань з методики викладання зарубіжної літератури.

Виконати це завдання студентам допомогла узагальнювальна таблиця, розроблена заздалегідь викладачем і запропонована як методична підказка.

Особливості вивчення епічних творів різних жанрів

Епос – один із родів літератури		
Великі жанри (роман, епопея)	Середні жанри (повість, епічна поема)	Малі жанри (нарис, оповідання, новела, есе, казка, міф, притча, легенда, гумореска)
Особливості		
<ul style="list-style-type: none"> – основою епічного твору є сюжет, який становить послідовний ланцюг подій, умотивований ідейним задумом автора; – зображення об'єктивної картини навколишньої дійсності; – оповідний характер; – важлива роль оповідача, який може виступати або від першої і третьої особи, або в ролі персоніфікованого оповідача, відокремленого від особи автора; – наявність позасюжетних елементів – портрети, пейзажі, описи обстановки, публіцистичні, ліричні відступи; – надзвичайна зацікавленість важливими подіями, навколишнім світом і людьми. 		
Поетапність вивчення епічних творів у школі		
		
<u>Підготовчий</u>	<u>Виконавчий</u>	<u>Підсумковий</u>
1) опрацювання чинної шкільної програми, виокремлення відповідної теми; 2) перечитання тексту твору; 3) внесення корективів у календарно-тематичний план (за необхідності); 4) складання плану або планів-конспектів та їхня творча реалізація на уроках.	1) реалізація усіх запланованих вчителем методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності з метою проведення ефективного цілісного шкільного аналізу епічного твору.	1) здійснення самоаналізу виконаної роботи.
Особливості аналізу епічних творів:		
<ul style="list-style-type: none"> – дотримання і реалізація етапів вивчення епічних творів (підготовка до сприйняття, читання, підготовка до аналізу, аналіз, підсумки); – урахування обсягу епічного твору під час його прочитання (великі та середні твори школярі читають удома, текст невеликого епічного твору перечитуються на уроці); – дотримання основних принципів вивчення епічного твору; – урізноманітнення прийомів і видів навчальної діяльності; – обрання найбільш доцільного шляху аналізу; – звернення уваги на переказ епічного твору (уривки з творів великих і середніх жанрів, у повному обсязі – в невеликих за обсягом творів); – чітке окреслення методики роботи над епізодом епічного твору; – продумування чіткої, логічної системи запитань до характеристики образів персонажів; – раціональне застосування ІКТ-технологій; – підбиття підсумків щодо ефективності шкільного аналізу епічного твору. 		

Оскільки протягом заняття домінував пообразний шлях аналізу, то вчитель за схемою аналізувала і порівнювала жіночі образи в романі.

Завдання 2. Проаналізувати методику застосування вчителем пообразного шляху аналізу. Скласти алгоритм реалізації на практиці пообразного шляху аналізу. Дібрати систему запитань і завдань, які можна використати під час роботи над характеристикою образу пані де Реналь.

Проаналізувавши особливості застосування вчителем пообразного шляху аналізу, студенти під керівництвом викладача дійшли висновку, що на уроці відбулося «змішування» пообразного шляху аналізу і «вслід за автором». Така ситуація сприяла колективному розробленню експериментального алгоритму реалізації пообразного шляху аналізу епічного твору.

Експериментальний алгоритм реалізації пообразного шляху аналізу епічного твору

Теоретичне визначення, розуміння, усвідомлення поняття «художній образ».

Складання системи художніх образів твору, визначення головних і другорядних персонажів.

Виокремлення художнього образу, який є об'єктом аналізу на уроці.

Аналіз образу-персонажа за заздалегідь розробленою схемою з опорою на текст художнього твору.

Підбиття підсумків.

Результат виконання студентами цього завдання засвідчив сформовані вміння професійного підходу до вирішення методичних проблем, реалізацію бажання бути активним учасником навчального процесу, долучатися до організації та проведення шкільного аналізу епічного твору.

Завдання 3. Проаналізувати план-характеристику образу-персонажа літературного твору, який був використаний вчителем протягом уроку. Сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення.

Студенти проаналізували план-характеристику літературного героя, використаний Л.Ф. Антоною.

Учительський план-характеристика образу-персонажа літературного твору:

1. Ім'я героя.
2. Портретна характеристика.
3. Родина, найближче оточення та його вплив на формування світогляду героя.
4. Рід занять.
5. Риси характеру.
6. Ставлення інших героїв до нього і навпаки.
7. Авторська оцінка.

Студенти, попередньо проаналізувавши кілька зразків таких планів і детально вивчивши запропонований план-характеристику образу-персонажа, дійшли висновку про його надмірну простоту й необхідність удосконалення.

Майбутні словесники зазначили, що скоригований план обов'язково має розкривати творчий задум письменника щодо місця і ролі конкретного персонажа у творі; зв'язок героя з суспільно-історичними, політичними, соціальними, релігійними особливостями епохи, відображеними у творі; ідейне спрямування образу; еволюцію образу у процесі розвитку сюжету. Враховуючи перераховані вище положення, студенти колективно удосконалили план-характеристику образу-персонажа, додали методично необхідні позиції.

Експериментальний студентський план-характеристика образу-персонажа:

1. Місце і роль персонажа в образній системі твору та творчому задумі письменника.
2. Ім'я, прізвище, по батькові героя.
3. Портретна характеристика. Домінуючі елементи зовнішності, що виражено автором і на чому сконцентровано увагу читача.
4. Засоби самовираження героя: одяг, помешкання, предмети побуту, їхня роль у характеристиці персонажа.
5. Найближче оточення (родина, друзі, знайомі, вороги, неприятели, колеги), його вплив на формування характеру героя, життєвих пріоритетів, морально-етичних цінностей і поглядів на світ.
6. Риси характеру. Еволюція особистості в процесі розвитку сюжету твору.
7. Поведінка, думки, вчинки героя, їхня мотивація, спрямованість, наслідки.
8. Зв'язок з іншими персонажами твору. Характер їхніх стосунків, ставлення один до одного, авторська характеристика.
9. Типове та індивідуальне в образі персонажа, його зв'язок з епохою, представником якої він є.
10. Об'єктивно-критичне ставлення читача до персонажа.

Результат виконання цього завдання засвідчив активну позицію кожного студента, бажання проникнути глибоко в суть досліджуваного об'єкта, дозволив всебічно його проаналізувати. Експериментальний студентський план-характеристика образу-персонажа виявився вдалим, оскільки під час його вдосконалення було враховано особливості методики аналізу епічних творів, передбачено урізноманітнення прийомів і видів навчальної діяльності. Майбутні словесники практично переконалися у тому, що правильно організована робота над характеристикою образів твору є одним зі складників успішного шкільного аналізу епічного твору.

Таким чином, відвіданий, переглянутий і проаналізований урок зарубіжної літератури став результативним для студентів, оскільки:

1) відбувся вдалий «перехід» від лекційної форми заняття до лабораторної роботи з метою унаочнення методичних положень;

2) змінилася основна функція студентів – від пасивно-активної до безпосереднього співучасника педагогічного процесу, методиста-критика, генератора ідей;

3) сприяв формуванню аналітичних, конструкторських методичних вмінь і навичок, поетапному формуванню вмінь проводити шкільний аналіз епічного твору.

Логічним продовженням попередньої лабораторної роботи стало *заняття-апробація* з теми **«Моделювання уроку зарубіжної літератури з вивчення епічного твору в старших класах»**. Воно було проведено з метою набуття майбутніми словесниками навичок педагогічної діяльності, здатності адаптуватися в освітньому середовищі, створювати навчальний продукт у вигляді конспекту уроку, а далі успішно реалізувати його в шкільних умовах або максимально до них наближених.

На підготовчому етапі у *формі групової роботи* студентам було запропоновано проаналізувати думки методистів стосовно сучасного уроку літератури. Брала до уваги такі вислови науковців:

Є. Пасічник: «Урок – творчість, а остання не терпить надмірної стандартизації й шаблону, вона передбачає новизну, оригінальність, відхід від традицій, переборення стереотипів».

Н. Волошина: «Урок літератури нині – це витвір мистецтва, в якому присутні і краса, і натхнення думки, і радість пошуків, створені спільними зусиллями учня і вчителя».

Г. Токмань: «На уроці має бути створена не просто робоча обстановка, не тільки увага до того, що відбувається, а певний емоційний тон, настрій, суголосний емоційній домінанті твору, що вивчається. Це важке завдання, специфічне саме для уроку літератури. Вчитель має сам перейнятися цією емоцією і поширити

її на клас за допомогою художнього слова, своїх коментарів до нього, завдяки майстерності педагога, знавця і актора».

О. Куцевол: «Сучасний урок зарубіжної літератури повинен бути нешаблонним, недогматичним, таким, що ґрунтується на співтворчості вчителя та учнів».

Представники кожної з груп студентів під час аналізу вказали на те, що урок літератури – це особливий урок у школі, який формує і виховує молоде покоління, за допомогою сили художнього слова суб'єкти навчання мають можливість заглибитися в культуру інших народів, відчувати себе їхньою частиною, поринути в красу художнього слова. Щоб урок літератури був цікавим і пізнавальним, переконували студенти, вчителіві потрібно ретельно готуватися до його проведення.

Узагальненням їхніх думок стало *колективне створення «Шкали цінностей сучасного уроку зарубіжної літератури»*.

Шкала цінностей сучасного уроку зарубіжної літератури:

1. Творчий, дослідницький характер.
2. Співтворчість, «літературний діалог» вчителя та учнів.
3. Збереження генетичного коду нації.
4. Формування національної ідентифікації.
5. Націєтворча функція художнього перекладу творів.
6. Міжкультурні та міжлітературні зв'язки.
7. Забезпечення толерантного ставлення до представників різних віросповідань, рас, національностей.
8. Доречність методів і прийомів, видів навчальної діяльності.

Для забезпечення ефективності й результативності навчальної діяльності майбутніх словесників до початку заняття вони отримали випереджальне завдання скласти *інформаційний плакат* на тему «Допомога вчителіві у створенні уроку літератури», постулатами якого користувалися під час виконання низки конструктивно-практичних завдань і роботи над моделюванням уроку літератури.

Зупинимося на висвітленні деяких практичних завдань.

Завдання 1. Відповідно до вимог чинної програми для 10-11 класів профільного рівня розподілити програмовий матеріал із вивчення епічного твору за темами уроків.

Перш ніж виконати це завдання, студенти ретельно опрацювали анотацію до програми, з'ясували кількість годин, передбачених програмою на вивчення конкретної теми, а потім у систематизованому вигляді подали тематику уроків.

Завдання 2. Сформулювати тему уроку в науковому та художньому стилях, окреслити мету заняття відповідно до вимог чинної програми.

Виконуючи це завдання, студенти спиралися на рекомендації, зазначені в інформаційному плакаті, та знання з методики викладання зарубіжної літератури. Майбутні словесники зауважили, що тема,

сформульована в художньому стилі, має емоційний вплив на учнів, виражає ідею уроку, дає імпульс мисленню учнів. Було наголошено й на важливості мети уроку, оскільки в ній акумульовані всі аспекти уроку зарубіжної літератури як провідної форми навчальної діяльності. Цікавими були розробки студентів.

Така робота, проведена на лабораторному занятті, сприяла формуванню у студентів вмінь правильно формулювати тему уроку як у науковому, так і в художньому стилях; усвідомленню того, що звучання теми не повинно бути сенсаційним, оскільки має безпосередньо стосуватися фактичного матеріалу уроку; чіткому визначенню триєдини мети; вдалому добору дієслів, які розкривають види діяльності учнів.

Важливою ланкою моделювання плану-конспекту уроку зарубіжної літератури є добір влучного епіграфа до уроку, який визначає його основну ідею, накреслює шляхи її розв'язання, сприяє емоційному налаштуванню на роботу. Наступне завдання було спрямоване на формування вмінь роботи з епіграфом на уроках вивчення епічних творів.

Завдання 3. Дібрати епіграф до уроку, продумати та презентувати цікавий прийом роботи над епіграфом.

Студенти представили дібрані ними епіграфи до конкретних тем уроків зарубіжної літератури та запропонували відповідні прийоми роботи. Цікавим було напрацювання студентки Я., яка не лише дібрала епіграф до уроку, а й логічно вибудувала поетапну роботу з ним. Епіграфом до уроку «Реалістичний, міфологічний і філософський плани повісті «Старий і море» Е. Хемінгуей, показом драматичних суперечностей людського буття; його осмисленості й абсурдності, перемог і поразок; величі і слабкості, протистояння природі та єдності з нею» (11 клас) стала фраза із самої повісті «Людину можна знищити, але її не можливо перемогти». На етапі його повідомлення студентка практично використала прийом «Займи позицію», який передбачав висловлювання учнівських думок з приводу його доречності щодо теми уроку. Повніше зрозуміти зміст фрази, проникнути в її суть, аргументувати доречність допомогла розроблена студенткою аналітична бесіда:

1. Як ви розумієте зміст фрази Е. Хемінгуей? Чи погоджуєтеся ви з нею?

2. Про яке «знищення» людини йдеться: фізичне чи моральне?

3. Про які риси характеру особистості говорить письменник?

4. Який зміст ви вкладаєте в тезу «сильна духом людина»?

5. У чому, на вашу думку, є сенс життя людини, сильної духом?

Я. наголосила на тому, що вчитель може кілька разів звернутися до епіграфа протягом заняття: на початку і наприкінці уроку. Тому

студентка й продемонструвала звернення до епіграфа на підсумковому етапі уроку. Вона зачитала поезію «Духовний заповіт Матері Терези»:

Життя – це можливість,
Скористайся нею.
Життя – це краса,
Милуйся нею.
Життя – це мрія,
Здійсни її.
Життя – це виклик,
Прийми його.
Життя – це повинність
Твоя насущна,
Виконай її.
Життя – це гра,
Стань гравцем.
Життя – це багатство,
Не розтрать його.
Життя – це кохання,
Насолоджуйся ним сповна.
Життя – це таємниця,
Пізнай її.
Життя – король лиха,
Побори усе.
Життя – це пісня,
Доспівай її до кінця.
Життя – це боротьба,
Стань борцем.
Життя – це прірва невідомого,
Ступи в неї, не боячись.
Життя – це фортуна,
Шукай цю мить.
Життя таке чудове,
Не згуби його.
Це твоє життя,
Борись за нього.

Після її прослуховування Я. звернулася до аудиторії з такими запитаннями:

– Які слова-характеристики розкривають зміст слова «життя» у вірші Матері Терези?

– Чому авторка наголошує на тому, що життя – це постійна боротьба?

– Як зміст поезії співвідноситься зі словами Е. Хемінгуея, взятими як епіграф до уроку?

– Чи виражають слова епіграфа головну думку уроку? Доведіть. Як вони пов'язані з темою уроку?

Як підсумок Я. наголосила на тому, що звернення до епіграфа наприкінці заняття стало оригінальним підбиттям його підсумків, узагальненням репрезентованого навчального матеріалу. Таким чином, виконуючи запропоноване завдання, студенти-філологи вчилися планувати і проводити методично правильну роботу з епіграфом, встановлювати смислові зв'язки між епіграфом і темою та метою уроку.

Завдання 4. Обрати тип уроку, враховуючи тему та мету. Окреслити його структуру і ланцюжок навчальних ситуацій, пояснити їх логічну послідовність.

Під час виконання цього завдання студенти мали змодельовати уявний урок зарубіжної літератури, правильно визначити його тип, продумати структуру, дібрати навчальні ситуації, завдання, систему запитань і розташувати їх у логічній послідовності. Потрібно пам'ятати, що структура уроку, на якому буде проводитися шкільний аналіз епічного твору, буде істотно залежати від обсягу виучуваного тексту, його жанрової належності, обраних шляхів аналізу та кількості годин, передбачених програмою на його вивчення.

Теоретичним підґрунтям для виконання завдання стали знання, одержані на лекціях та під час самостійного опрацювання значного обсягу теорії за рекомендованими науковими джерелами. Узагальнюючи опрацьований матеріал, на лабораторному занятті дійшли висновку, що в дидактиці, методиці викладання української й зарубіжної літератури існує кілька методично обґрунтованих класифікацій типів уроків. Однак, враховуючи специфіку шкільного предмету «Зарубіжна література», нині найбільш прийнятною вважаємо класифікацію М. Кудряшова, в основі якої лежить структура навчального предмету.

Враховуючи низку суб'єктивних і об'єктивних умов, студенти склали плани-конспекти уроків, продумали ланцюжок навчальних ситуацій, самостійно дібрали методи, прийоми, види навчальної діяльності, враховуючи те, що основа роботи з текстом художнього слова на уроках зарубіжної літератури – його читання, усвідомлення та аналіз. Перевірка, виправлення і коригування створених студентами планів-конспектів уроків здійснювалися в позааудиторний час.

ВИСНОВКИ

Проведення лабораторних занять засвідчило ефективність розробленої методики навчання майбутніх вчителів зарубіжної літератури шкільного аналізу епічних творів. Відбувалося поступове формування таких методичних вмінь і навичок студентів:

1) комбінування і трансформація відповідно до ситуації різних видів практичної діяльності;

2) усвідомлення особливостей шкільного аналізу епічного твору, вміння враховувати при цьому його мету, завдання, обсяг навчального матеріалу, засоби організації та проведення;

3) співвіднесеність методів, прийомів, видів навчальної діяльності, шляхів аналізу природі літературного твору, віковим та індивідуальним особливостям учнів;

4) моделювання уроків різних типів із вивчення епічного твору, програвання відповідних фрагментів, їхній аналіз, виокремлення досягнень і врахування прогалин.

Логічним продовженням формування у студентів-філологів методичних вмінь і навичок проводити шкільний аналіз епічного твору стало проведення практичних занять.

АНОТАЦІЯ

Подано визначення лабораторного заняття. Чітко окреслено його мету і основні завдання, виокремлено домінантні ознаки. Зазначено, що лабораторні заняття було проведено у три етапи (підготовчий, основний, етап аналізу), кожен із яких мав свою мету і завдання. Під час експериментального навчання було визначено три види лабораторних занять: заняття-спостереження, заняття-апробація, заняття-вивчення передового педагогічного досвіду, у результаті проведення яких були сформовані конкретні методичні вміння і навички.

Наведено приклади лабораторних занять із тем «Спостереження уроків зарубіжної літератури з вивчення епічних творів та їх методичний аналіз» і «Моделювання уроку зарубіжної літератури з вивчення епічного твору в старших класах». Складено план заняття, окреслено триєдину мету. Розглянуто основні етапи вивчення епічного твору на уроках зарубіжної літератури, запропоновано різні методичні прийоми, види і форми робіт, які сприяли формуванню вмінь студентів проводити шкільний аналіз епічних творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

Information about the author:

Hrychanyk N. I.,

Lecturer at the Department of Ukrainian Language,
Literature and Teaching Methods

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University
24, Kyivo-Moskovska str., Hlukhiv, Sumy region, 41400, Ukraine